

TEĀTRIS

Uz Marsa zied ābeles

Dailes teātra jauniestudējums "Smilgīšis" tiešām ir apveltīts ar smilgisku vērienu gan formā, gan saturā

IEVA RODINA,
KRODERS.LV

Dailes teātrī augusta izskanā pirmizrādi piedzivojis teātra 100. jubilejas lielinscenējums. Dramaturģes Māras Zālites, režisora Viestura Kairiša un radošas komandas sadarbībā tapušais jauniestudējums tiešām ir apveltīts ar smilgisku vērienu gan formā, gan saturā. Kaut arī sākotnējā, vēl Dž. Dž. Džilindžera lototā iecere par Smilgīšim veltītu mūziklu Latvijas kultūrvidē būtu izraisījis vēl lielāku ažiotažu, Dailes teātra pašreizējā mākslinieciskā vadītāja Viestura Kairiša "satikšanās" ar Eduardu Smilgī - citu tikpat konceptuālu Latvijas režijas figūru - ir intrīgējoša un *a priori* sola mākslinieciski un filozofiski daudzslānainu skatuves darbu. Un tāds arī ir tapis.

Smilgīšis – revolucionārs, ģenijs, vīrietis

Kaut arī ar lugas pamattekstu kritikiem nav bijusi iespēja iepazīties, tomēr skaidrs, ka Māras Zālites lugu "Smilgīšis" raksturo pētnieciska rūpība pret faktiem un vienlaikus ļoti plaša Smilgīša personības portretējuma panorāma. Par lugas iedvesmas avotiem kļuvušas paša Smilgīša un viņa laikabiedru rak-

PUBLICITĀTES (KRISTAPS KALNS) FOTO

Izvēle Eduarda Smilgī tēlu dekonstruēt jeb lomu sadalit sešiem dažādu paaudžu aktieriem izrādes kontekstā ir efektīga stratēģija.

stītas vēstules, atmiņu stāsti, dokumenti, Dailes teātra teorētiskie manifesti, recenzijas par Smilgīša iestudētājām izrādēm, iepriekš tapušu teātra zinātnes pētījumu atzinās u. c. avoti, kas savienoti ar Smilgīša iestudētās dramaturģijas klasikas (Ibsena "Pēra Ginta", Raiņa "Spēleju, dansiju" u. c.) motīviem. Tādējādi jau koncepcijas līmenī Eduarda Smilgī personība un radošā darbība jeb dzīve un teātris savīti ciešā mezglā, iemiesojot gan Smilgīša personības būtību, gan mūža traģiku.

"Smilgīšis" sižets secīgi izved cauri dažadiem ģēnijs dzīves posmiem - no agrī-

nās jaunības un aizrautības ar revolucionārām idejām, pieskaroties arī režisora biogrāfijas pētnieču Ritas Rotkales un Agras Straupenieces atklātajiem faktiem par Smilgīša kontrabandisko darbību Arhangeļskas ostā, cauri dažādām Dailes teātra attīstības fazēm, paša Smilgīša privātās dzīves peripetijām, līdz nokļūstot pie režisora mūža izskanās. Tajā pašā laikā fakti ne vienmēr tiek portretēti hronoloģiskā secībā, tādējādi par galveno izvirzot mozaīkas principu. Pieņemam, Smilgīša konsultantu Jāņa Munču un Felicitas Ertneres sarunā, kurā Mun-

cis pazīno, ka grib braukt uz Ameriku, un kas tādējādi notiek pirms viņa aiziešanas no Dailes teātra 1926. gadā, tiek citēta recenzija par 1931. gadā tapušo Šekspīra lugas "Sapnis vasaras naktī" iestudējumu. Aptvertais informācijas apjoms ir milzīgs, tādēļ gluži saprotami vēstijumā brīžam ieskanas zināms plākātisms, proti, steidzīgums, izskrienot cauri visiem "obligātajiem" ar Smilgīši saistāmajiem atslēgvārdiem. Iespējams, Kairiša režijas ietekmē šis iespāids pastiprinās, jo par vienu no galvenajiem izrādes paņēmieniem kļuvusi dekonstrukcija.

Bindes efekts

Izvēle Eduarda Smilgī tēlu dekonstruēt jeb lomu sadalit sešiem dažādu paaudžu aktieriem nav novatoriska, taču izrādes kontekstā efektīga stratēģija. Artūrs Skrastiņš, Lauris Dzelzītis, Gints Grāvelis, Kaspars Dumburs, Kārlis Arnolds Avots un Toms Veličko ir aktieri ar dažādu skatuvisko temperamentu un psihofiziku, un katram izdodas accentēt citu Smilgīša personisko vai profesionālo vaibstu kopējā tēla portretā. Kamēr Artūra Skrastiņa Smilgīšis ir pārņemts ar ģēnija vērienu, tākām Kaspars Dumbura atvei-

dojumā izpaužas Smilgīša personības neirotiskās šķautnes u. tml. Iespējams, katram skatītājam par "isto" jeb vienīgo Smilgīši klūs cits aktieris. Subjektīvi mani ar psiholoģiski niansētu un vienlaikus enerģētiski piepildītu tēlojumu visvairāk pārliecina jaunais aktieris Kārlis Arnolds Avots, kuram visprecīzāk izdevies notvert Smilgīša personībai raksturīgos galējos pretstatust - vīrišķību un bēriņšķīmu, despotismu un maigumu.

Mākslinieces Ilzes Vitoliņas un horeogrāfes Janas Jācukas radītais lomas vizuālais zīmējums balstīts hameleoni principā, Smilgīša "seš-

LITERATŪRA / NOTIKUMS

"Sirds uz perona" šogad notiks citādi

GUNA ROZE

Dzejas dienas stāv pāri pasaulgām sērgām (Rainis par Covid pat neko neesot dzirdējis). Vien tāds sikums, ka jāatrod veids, KĀ? Kultūra ir tā joma, kurai nākas lazierēt, bet - tā kā kultūras darbinieki ir radoši ļaudis, katrai aizvēro durvju vietā viņi atradīs trīs vēl tukšas ailes. Tā arī akcija "Sirds uz pe-

rona", kas tradicionāli notiek septembra otrajā piektīnā, savu otro gadu desmitu sāks ar radošu lavierēšanu.

No eksperimenta līdz kulminācijai

Akcija piedzima Tukumā 2011. gadā, kad vēl neizremontētā stacijā "Tukums 1" sapulcējās saujiņa jauniešu kopā ar "Tukuma Literā-

tu apvienības" lirikiem, nevis lai klausītos dzejniekus, bet lai cits citam skaļi nolasītu to dzeju, kas nu kura sirdīj tā tuvākā. Otrajā gadā tā vairs netuvu nebija saujiņa; trešajā - akcijā iesaistījās arī citas Latvijas pilsētas un izveidojām pirmo videotiltu, ceturtajā - pieslēdzas pirmā ārvalsts - Islande, piektajā, sestajā, septītajā... kurš to vairs spēj saskaitīt! Kulminācija bija pērn - "Sirds uz perona" desmitgadē uz peroniem, lai lasītu dzeju, pulcējās latvieši 14 valstis visapkārt pasaulei. Turklat visi vienlaikus: Amerikā bija 11. septembra agrs rīts, Eiropā - pēcpusdiena un vakars, Aus-

Darīsim tā, kā drīkst

Šogad bija jāizlemj - nerīkot pasākumu nemaz, jo negribas cilvēkus šķirot vākcinē-

PUBLICITĀTES FOTO

«Mēs - latvieši visā pasaulē - veidosim virtuālu latviešu dzejas izlasi "Tuvība".»

Liepājā dzeju dzied. "Sirds uz perona 2014".

galvainajā" skatuviskajā veidolā atdarinot legendāro Guņāra Bindes portretu sēriju un brižiem stilizējot dzīvnieku un putnu kustības. Vieglī izspūrusi, iesirma parūka, ekspresīvi sejas vaibsti, plāsi žesti, īpaši uzsvērta plastiska neveiklība un fiziski deformēta gaita – šie izteiksmes līdzekļi klūst par Smilgā atpazīstamības zimi viscaur izrādei, līdzīgi kā Alvja Hermaņa "Ziedoni un Visumā" Kaspara Znotiņa Ziedoņa salīkusi mugura un pelēkā parūka. Vienlaikus stāsta izstāstišanā fas-

Dzīve un teātris savīti ciešā mezglā, iemiesojot gan Smilgā personības būtību, gan mūža traģiku.

cinē Oskara Pauliņa gaismu partitūra, kas skatuvi vienā mirkli transformē no Smilgā figūru ieklaujošas tumsas lidz ziemelblāzmas ilūzijai, no kamerformāta lidz lielin-scenējuma cienīgam gaismu šovam.

Ne par Smilgi

Izrādes otrs celiens savukārt piedāvā uz Smilgi pāraudzīties ne vairs no legendas skatpunkta, bet pretendējot atklāt gēnija dzīves ēnas pusē. Vienlaikus pirmizrādē šī fokusa maina priekšplānā izvirzīja ne vairs pašu Smilgi, kā to pagēr izrādes nosaukums, bet gan viņa laikabiedrus.

Pirmajā celiņā skatuves telpa ir gandrīz tukša un iemīso ideju par Dailēs teātra dzīmšanu no idejas dzirksteles, kas aizdedzina mūžīgo mākslas uguni, bet otrajā izrādes daļā skatītāju acu priekšā ir stilizēta māja – elektrozīla krāsā izgaismotas bišu stropa šūnas, kurās mitinās Smilgā sievietes. Nesasniedzama

un pašraditas mistikas apdves ta ir Rēzijas Kalniņas skatuves diva Lilija Štengele, kas ieģerba plandošā zīdā un atgādina sastingušu gleznu ar aktrises pielūdzēju dāvinātājiem ziediem fonā. Sadzīviski brūnā krādiņķleitā ikdienīško dimensiju, kurā Smilgis nespēj eksistēt, iemīeso Kristines Nevarauskas Berta. Mūžīgā attīstībā un mainībā esošo radošo procesu pārstāv Ilzes Kuzules-Skrastiņas jutīgi iemīesotā Felicita Ertnere. Smilgim būtīko gīmenes sakņu un ticības dimensiju pārstāv Lidijas Pupures māte (Oze). Savukārt komiskas, bet vēlāk performatīvi dramatiskas notis Smilgā sieviešu paletē ienes Dārtas Dānevičas pašironiskā precītātē atveidotā jūsmīgā Smilgā pielūdzēja Eleonora (Spīdola). Pievēršām šai tēlu galerijai par vienu no vadošajiem skatuves varonjiem klūst Ievas Seglinas Rainis – apmalīdījies simbols, kura veidolā aktrisei izdodas akcentēt paralēlo gēnija dzīves traģēdiju.

Skatuve – zārks

Izrādes finālā redzam Eduardu Smilgi viņa radošā mūža un dzīves finālā. Tonāli vienoto pelēko kostīmu nonomainījušas dažādu krāsu bikses, ilustrējot Smilgā nevērību pret ārējo izskatu brīdī, kad viņam aizvērušās paša vadītā teātra durvis. Pēc neveiklas dekorāciju pārbūves skatuve atkal ir tukša, un uz tās ir tikai Smilgīs ar savu personību, aci pret aci ar skatītāju, pats ar sevi, ar mākslu un... ar nāvi. Skatuve, kas bijusi Smilgā patiesā mājvieta visa mūža garumā, nu pārtop par viņa mūža mājām, Smilgim iekāpjot zārka karkasā, kas visu izrādes laiku kā atgādinājums par neizbēgamo skrejceļa finišu atradas skatuves dzīlumā.

Dailēs teātra skatuves versija par Eduardu Smilgi ir skaudra, kaut arī tajā netrūkst ironisku brīžu. Režisora Viestura Kairiša satikšanās ar Dailēs teātra dižgaru ir notikusi, taču skaidrs, ka Smilgīs arī turpmāk vilinās teātra veidotājus radīt arvien jaunas viņa personības skatuviskās interpretācijas. **KZ**

tori, un vismīlētākais ir Ziedonis.

Dziesma iesākumā bija dzejolis

Bardu piedāļiņās "Sirds uz perona" lasījumos nav nekāds jaunums un arī nekas neparasts, jo dziesma bez melodijas taču ir dzejolis. Šogad straumēšanu tiešraidiē iekrāsos brīnišķīgs koncerts – Martas Luīzes Kampares suģestējošā balss izdziedās vismaz desmit latviešu dzejolus – visiem labi zināmas un mazāk populāras dziesmas. Marta Luīze Kampare daudziem būs skaists atklājums – "Sirds uz perona" organizatori viņu pirmoreiz pamanija (ka ne aci novērst) un sadzīrdēja šovasar jaukā pasākumā dzejnieka Jāņa Baltvilka mājās. **KZ**

Paredzam, ka kādu dzejoli nolasīs vārakkārt, un labi – tātad ne velti. Tātad tiesi tas ir tēmas "tuvība" dzejolu dzejolis. Desmit gadu laikā jau ir izkristalizējušies perona mīlākie au-

MŪZIKA

Četri jaundarbi Garīgās mūzikas festivālā

ARMANDS ZNOTIŅŠ

Vojceha Kilara skandarbī un gospēli, Hanzas laikmeta mūzika no Francijas un Igauņijas filharmonijas kamerkorā viesošanās, koncerts ar pirmskānojumiem un drīzumā gaidāmā noslēgums ar amerikānu komponistu opusiem – tāda ir 24. Starptautiskā garīgās mūzikas festivāla programma. Tā noritējusi līdztekus daudziem citiem kultūras pasākumiem, ieskaitot tādas virsotnes kā Andra Nelsona vadīta Baireitas Festivala orķestra divkārtēju uzstāšanos Latvijas Nacionālajā operā, tomēr latviešu komponistu jaundarbiem nekādi nevar pait garām. 2021. gada 2. septembrī Svētā Pētera baznīcā diriģenta Māra Sirmā vadībā skanēja pirmskānojumi Raimonda Tigula, Irīnas Mihailovskas, Pētera Butāna un Annas Kīrses mūzikai, un uzreiz jāteic, ka programmas vērtīgākā daļa tika pataupīta koncerta noslēgumam.

Vienlaikus jāatzīst, ka šī gada jaundarbu programma, no kuriem divi pirmie bija rakstīti korim *a cappella*, bet divos pārējos Valsts akadēmiskajam korim "Latvija" pievienojās Valsts kamerorkēstris "Sinfonietta Rīga", izskanēja harmoniski un līdzsvāroti. Vairs nebija tādu pārsteigumu ar kontraversālu konцепciju un tekstu izvēli kā, piemēram, 2017. gadā ar Jura Ābola un Renātes Stīvriņas partitūrām – lai gan šejienes interpretiēm derētu pievērst vērigāku uzmanību abu autoru kora un instrumentālājai mūzikai. Šoreiz arī mazāks akcents uz popmūziku radītājiem darbiem – lai gan klasiskās un neakadēmiskās skaņūmākslas saskarē vēl būtu ko teikt, piemēram, Uģim Prauliņam. Šogad uzrunāts Raimonds Tiguls, un viņa jaundarbā "Es Tevi lūdz, Dievs" izpauðās komponistam raksturīgā gaumes izjūta un kļūsinātā emociju sfēra, kas ļāva skaņdarbam sekot ar interesu. Gaiditājām kvalitatēm atbilda arī atskanojums, kur Māris Sirmais droši atveidoja mūzikas tematiskos izvērsumus un nepieciešamos kāpinājumus.

Tajā pašā 2017. gadā Vēcājā Svētās Gertrūdes baznīcā Valsts akadēmiskais koris "Latvija" pirmskānoja Irīnas Mihailovskas "Libera me, Domine". Tagad atkal jauns opuss – "Triptihs", kur latīnu valodas vietā stājusies krievu valoda, autorei izmantojot tekstu no Mateja un Lūkas evaņģēlijiem. Radošās oriģinalitātes vienalga pārāk maz, intonācijas vienalga pārāk garāmīšošas – programmā kā stilistiska līdzība piesauktā Čaikovska un Rahmaņino-

va sakrālā dailrade, bet lielāka tuvība drīzāk gan būs ar senajiem meistariem – Dmitriju Bortnanski, Maksimu Belezovski, Artēmiju Vedeli. Nezināmu iemeslu dēļ šī mūzika Latvijā neskan, bet varbūt to mērā to vajadzētu ik pa laikam izdziedāt, pieliekot klāt arī Irīnas Mihailovskas partitūru, jo dramaturģiskā arhitektonika tur veidota prasmīgi, neizpaliekot arī iepriekšmi-

Vergilija 4. eklogas vārdiem – šis teksts vēlāk interpretēts kā mesiāns paredzējums, savukārt komponistes iecere, bez šaubām, ir plašāka, ar mītisko paregotāju sibillu un līgendārās Kūmu sibillas tēmu iedzīlinoties pasaule uz reālā un iztēlotā, īstenības un sapņu, racionalitātes un fantāzijas robežas. Šeit atspoguļota pasaule, kas dzīli ietiecas mītiskos pieredzējumos, kur sa-

tācījā tas arī bija lieliski dzirdams kā daudzveidīgajos vokālo grupu sabalsojumos, tā orķestrālās rakstības slīpējumā. Otrkārt, Anna Kīrse šeit bija radījusi izjūtu sfēru ar sūgēstējoša, elēģiska, kontemplativa, noslēpumaina rakstura iedarbību – un tad vairs nav nekādas starpības, vai komponistes dotās inspirācijas nāk līdzi celojumā uz Romu vai arī pastaigās pa Latviju, sastopeties ar vietām, kur kādreiz bijusi dzīvība, bet tagad tā pazu-dusi – iespējams, uz gadsim-tiem ilgu laiku periodu.

Rezumējot – katrs izdevies skandarbīs ir pelnījis vismaz otru atskanojuma iespēju.

ZANE BITERE / LETA FOTO

Annas Kīrses skandarbīs saistīja gan ar kompozicionālajiem parametriem, gan ar mūzikas vēstījumu.

nētajai gaumes izjūtai.

Pirmskānojums šogad pienācis arī Pētera Butāna opusam "Gloria", kas tapis komponista dzīves pēdējos gados. Interpretācija liecina, ka kora un orķestra līniju salikumos autoru viņa profesionalitāte nav pievīlusi, savukārt atskanotāji veiksmīgi īstenoja priekšnesuma tembrāli dinamisko balansu, tikpat trāpi-gi atainojot mūzikā dzirdamo liksmo noskaņu saplūdināju-mu ar dramatisku spriegumu. Tomēr Pētera Butāna "Gloria" izklausījās nedaudz divaini – arī tādēļ, ka idejas pieteikums drīzāk iederētos lielāka cikla ietvaros, taču tagad šī mūzikā līkā epizode pēkšņi uzplaiks-nījas un aizgāja.

Annas Kīrses jaundarbīs "Carmen Sibyllae" rakstīts ar

vukārt rodas ne īpaši piepildāma vēlme pēc precīzākiem tulkojumiem, un pieņemu, ka ar šādas tēmas izvēli tiek uzdots arī jautājums, cik liela saskarsme pat visizglītotākajiem mūsdienu cilvēkiem var būt ar Vergiliju, kurš pārstāv principiāli citu laikmetu un domāšanu pirms divām tūkstošgadēm. Tātad – uz intuīciju nākas palauties arī klausītājam, un Annas Kīrses skandarbībs saista gan ar kompozicionālajiem parametriem, gan ar mūzikas vēstījumu. Pirmkārt, opusa izvērsta forma organizēta pārdomāti un pārliecinoši, kur komponistes vērība pret artikulācijas nian-sēm un citiem mūzikas rakur-siem guvusi vēlamo rezultātu arī plašākās struktūrās, un Māra Sirma vadītā interpre-